

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

ในภาวะที่วิถีวัฒนธรรมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เรื่องราวในวรรณกรรมบางเรื่องที่อยู่ในอดีตเป็นเรื่องใกล้ตัว แต่ปัจจุบันกำลังกลายเป็นสิ่งไกลตัวออกไปทุกขณะ สิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่าต่อวิถีวัฒนธรรมไทย ที่สอศแทรกอยู่ในวรรณกรรมอาจสูญหายไปตามกาลเวลา การเรียนรู้เรื่องในอดีตเพื่อสร้างความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าและสาระประโยชน์อันมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสมในวัฒนธรรมไทยยุคปัจจุบัน

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเกิดจากภูมิปัญญาอันลึกซึ้งของปราชญ์ท้องถิ่นชาวอีสานที่สร้างสรรค์ผลงานขึ้นเพื่อสนองความต้องการของสังคมทั้งด้านความบันเทิงเริงรมย์และสาระความรู้ เป็นวิถีคิด วิถีดำรงชีวิตของชาวอีสานที่สืบเนื่องมายาวนาน แล้วถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังด้วยถ้อยคำที่เรียบง่าย หากแฝงด้วยพลัง เป็นรากฐานวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งของสังคมอีสานสืบมา วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปร้อยกรอง มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทุกเรื่องล้วนมีสาระ มีคุณค่าน่าสนใจ หลายเรื่องแพร่หลาย เป็นที่รู้จักกันทั่วไป และได้มีผู้ศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งในแง่มุมต่าง ๆ ไปแล้ว เช่น ลำมหาชาติ ลำท้าวปาจิต อรพิม ท้าวสูงท้าวเจือง ผาแดงนางไอ่ ชูตุนางอ้อ พระยาตันคาก สังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น

แต่วรรณกรรมอีสานเรื่องไสวัต ซึ่งเป็นหนังสือครั้งโบราณต้นฉบับเดิมจารึกเป็นอักษรธรรมลงในใบลานยังมีผู้ศึกษาค้นคว้าน้อยมาก เมื่อผู้วิจัยได้พบต้นฉบับใบลานเรื่องไสวัตของวัดบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และศึกษาดูในขั้นต้นพบว่าสำนวนภาษาไพเราะยิ่งนัก ดังตัวอย่าง

... อันว่า	บาศรีท้าว	ลาพ่อปิตดา
	เมื่อถึงปรารค์	นั่งนอนคะนึ่งนึ่ง
บาก็	เนาในห้อง	คะนึ่งนางในป่า
	ถืออำให้	คะนึ่งนึ่งบ่ลืม แท้แท้แล้ว ...

(๑/๑๒/๑)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งกล่าวถึงอารมณ์ของท้าวโศวัตที่คิดถึงนางอันเป็นที่รักซึ่งต้องพลัดพรากกันไปอยู่ในป่า ดังนั้นไม่ว่าท้าวโศวัตจะนั่งนอนในปราสาทก็ไม่วายที่จะคร่ำครวญหวนให้ด้วยความคิดถึงนางไม่รู้ลืม

นอกจากนี้จะเห็นว่าผู้แต่งเล่นอักษรเสียง น เรียงต่อกันหลายคำ คือคำว่า “นั่งนอนคะนิงน้องเนาในห้อง คะนิงนาง” ก่อให้เกิดจังหวะแพรวพราวและความไพเราะรื่นหูยิ่งนัก

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมอีสานเรื่องโศวัต มีความแตกต่างจากวรรณกรรมอีสานเรื่องอื่น ๆ ในหลายลักษณะ เป็นต้นว่า มีบทอรรถสร้อยแทรกอยู่หลายตอน ดังที่ ธวัชบุญโหมทก (๒๕๔๒ : ๑๖๘๗) สันนิษฐานไว้ว่ากวีน่าจะรับอิทธิพลจากภาคกลาง หรือได้เรียนรู้วรรณกรรมภาคกลาง นอกจากนี้ยังได้นำเสนอโลกทัศน์ของชาวอีสานที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล เช่น ป่าหิมพานต์ การเหาะเหินเดินอากาศ การกำเนิดของผู้มีบุญญาธิการรวมถึงสัตว์ตามคติความเชื่อ เช่น ยักษ์ ครุฑ นาค ม้า เป็นต้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการสำรวจเอกสารโบราณ ซึ่งกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี ๒๕๒๗-๒๕๓๑ พบว่า เรื่องโศวัตเป็นวรรณกรรมที่มีหลายสำนวน แพร่กระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสานแสดงให้เห็นความนิยมของชาวอีสานที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องโศวัต (บัญชีการสำรวจเอกสารโบราณอีสาน ๒๕๒๗-๒๕๓๑ : เล่ม ๑-๑๖) และในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา วัดบ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสถภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พระภิกษุจะนำวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ที่จารึกอยู่ในหนังสือใบลานมาเทศน์ให้ชาวบ้านฟัง เรื่องที่เทศน์อยู่เป็นประจำเรื่องหนึ่งคือเรื่องโศวัต เพราะเนื้อเรื่องสนุก มีคติธรรมสอนใจ (พระครูสุธรรมวราณาณ. ๒๕๕๐ : สัมภาษณ์) มีบทพรรณนาที่ไพเราะ ทำให้ทราบประเพณีโบราณอีสานหลายอย่าง (เสริม เชนบุญ. ๒๕๕๐ : สัมภาษณ์)

จากกระแสความนิยมเรื่องโศวัตดังกล่าว ต่อมาชาวท้องถิ่นอีสานได้นำเรื่องโศวัตมาแสดงหมอลำเป็นมหรสพ ด้วยมีเนื้อเรื่องเร้าใจ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แฝงคติธรรม คำสอน (พระสมุห์นัคร อธิบุญโญ และอุดม ศรีสุสัจย์. ๒๕๕๐ : สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่องโศวัต เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีความแพร่หลายในภาคอีสาน แต่เนื่องจากเนื้อหาจารึกด้วยอักษรธรรมเป็นการยากแก่การศึกษาและเข้าใจได้ตลอด ประกอบกับยังไม่มีผู้ใคร่ปรุวรรณคดีและศึกษาวิเคราะห์ลักษณะวรรณศิลป์อย่างละเอียดมาก่อน ผู้วิจัยจึงใคร่จะศึกษาลักษณะวรรณศิลป์ในเรื่องโศวัต เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมอีสานที่ปราชญ์ชาวอีสานได้แสดงอัจฉริยภาพของกวีไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง

รู้จักกว้างขวางขึ้น ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยเรื่องลักษณะวรรณศิลป์ในเรื่อง โสวัตมีความมุ่งหมาย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของเรื่อง โสวัต
๒. เพื่อศึกษาลักษณะวรรณศิลป์ของเรื่อง โสวัต

ขอบข่ายการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาลักษณะวรรณศิลป์ในวรรณกรรมอีสานเรื่อง โสวัต จากต้นฉบับใบลานของวัดบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานบุรีรัมย์ พระอารามหลวง วัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๑๓ ผูก ๓๐๒ ลาน ๖๐๔ หน้าลานต้นฉบับใบลานของวัดบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามนี้ สภาพใบลานอยู่ในสภาพดีตัวอักษรชัดเจน มีเนื้อหาสมบูรณ์และมีภาษาที่ไพเราะ สละสลวย

ส่วนฉบับสอบทานประกอบการพิจารณา เพื่อให้เนื้อความในต้นฉบับใบลานมีความสมบูรณ์ คือ นิทานท้าวโสวัตคร ของ กรม กิ่งแก้ว และอินตา กวีวงศ์ เป็นผู้ปริวรรตและจัดพิมพ์เผยแพร่แล้วโดยโรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖

นิยามศัพท์เฉพาะ

โสวัต หมายถึง วรรณกรรมอีสานเรื่อง โสวัต ต้นฉบับใบลานของวัดบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

อักษรธรรม หมายถึง อักษรโบราณแบบหนึ่งของอีสานที่คล้ายคลึงกับอักษรมอญโบราณอย่างมาก นิยมจารหรือเขียนวรรณกรรมอีสาน รวมทั้งเรื่อง โสวัต ฉบับใบลานวัดบ้านหนองโน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ลักษณะเฉพาะ หมายถึง ลักษณะพิเศษที่เห็นได้เด่นชัดด้านเนื้อหาและด้านรูปแบบที่ปรากฏในเรื่อง โสวัต

เนื้อหา หมายถึง เรื่องราวที่ผู้แต่งเรื่อง โสวัตต้องการสื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังได้ทราบ

รูปแบบ หมายถึง รูปแบบการดำเนินเรื่องและรูปแบบฉันทลักษณ์ในเรื่อง โสวัต

ขนบนิยม หมายถึง ท่วงทำนองการเขียนที่ผู้แต่งเลือกใช้ในเรื่องโศก

ลักษณะวรรณศิลป์ หมายถึง วิธีการที่ผู้แต่งเรื่องโศกสร้างให้เกิดวรรณศิลป์ด้วยความประณีตงดงามทางภาษา อันเกิดจากการประสานวิธีการต่าง ๆ ทั้งโดยการแสดงอารมณ์ ความนึกคิด การแสดงออก ท่วงทำนอง กลวิธีแต่ง และลักษณะเฉพาะอย่างเหมาะสม

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องโศก จะไม่ศึกษาด้านอักษรวิธี

๒. ตัวเลขข้อมูลในเครื่องหมายขลิตที่ยกมาอ้างในเนื้อหาวิทยานิพนธ์ คือ เลขลำดับผูก/เลขลำดับลาน/เลขลำดับหน้าของใบลาน เช่น ตัวเลขข้อมูลคือ (๒/๒๐/๒) หมายถึง เรื่องโศกผูกที่ ๒ ใบลานที่ ๒๐ หน้าลานที่ ๒ (สมัย วรรณอุคร. ๒๕๔๕ : ๑๐ - ๑๑)

๓. คำที่ต้นฉบับใช้ตัวอักษรธรรม จะปริวรรตเป็นอักษรไทยตามอักขรวิธีภาษาอีสานที่ใช้อยู่ในปัจจุบันตามสารานุกรมภาษาอีสาน ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ติสสมหาเถระ) และ พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงคุณค่าลักษณะเฉพาะของเรื่อง โศก

๒. ทำให้ทราบถึงคุณค่าลักษณะวรรณศิลป์ของเรื่อง โศก